

Andrzej Sieradzki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

<https://orcid.org/0000-0002-8389-9124>

Nazwy Niedzieli Palmowej w tradycji Kościoła zachodniego

Haec autem hebdomada ideo maior dicitur,
vel quia maior sobrietas in ea servatur,
vel quia maius quam in caeteris hebdomadibus
officium in ea celebratur.

Sermones dominicales IV. In Dominica Palmarum

Rola Niedzieli Palmowej w kalendarzu liturgicznym i fakt, że poprzedza Wielkanoc, a tym samym wpisuje się w okres obchodu paschalnego, sprawiły, iż już w okresie wczesnego chrześcijaństwa była miejscem na osi czasu, w którym lokowano rozmaite wydarzenia istotne tak dla kultu, jak i życia religijnego, później także życia społecznego. Te właśnie wydarzenia, jak pokażemy niżej, stały się motywacją do pierwszych nazwań tej niedzieli. Z nazwotwórczego punktu widzenia trzeba jednak wyraźnie oddzielić funkcję tego dnia w toku liturgicznym od tradycji jego uroczystego świętowania w Kościele poprzez uroczyste procesje. Pierwsze poświadczenia tego uroczystego obchodu Niedzieli Palmowej pochodzą z Jerozolimy, gdzie od IV wieku po czasie prześladowań starano się jak najdokładniej odtworzyć sceny z ziemskiego życia Chrystusa w miejscach, gdzie przebywał (Nadolski 1991: 63). Najstarszych informacji dostarczają zapiski Egerii (Iwaszkiewicz 1996: 204–206), która, jak się przypuszcza, w latach osiemdziesiątych IV wieku osobiście uczestniczyła w uroczystościach. Jak wynika z jej relacji, w Kościele Jerozolimskim w sobotę wieczorem (zatem w przeddzień Niedzieli Palmowej) odbywała się uroczysta procesja z Betanii do Jerozolimy. Patriarcha wsiadał na oślicę i wjeżdżał do Świętego Miasta, zaś zgromadzeni wierni, witając go w radości i w uniesieniu,

ścielili przed nim swoje płaszcze i palmy. Następnie wszyscy udawali się do bazyliki *Anastasis* (Zmartwychwstania), gdzie sprawowano uroczystą liturgię. Z Jerozolimy procesja palmowa rozprzestrzeniła się na cały wschód chrześcijański. Nie wiadomo dokładnie, kiedy przeniesiono ją do liturgii zachodnich. W Rzymie jeszcze w VI wieku szósta niedziela Wielkiego Postu była Niedzielą Pasyjną. Dopiero na początku IX wieku znajdują się informacje o odbywających się procesjach, powiązanych z niesieniem gałązek palmowych, okrzykami *Hosanna* oraz śpiewem hymnu *Gloria, laus et honor*. Nie była to jednak jeszcze wówczas praktyka powszechna. Do liturgii papieskiej procesja palmowa weszła dopiero w wieku XI, kiedy to połączono rzymską celebrację pasyjną ze wspomnieniem uroczystego wjazdu Chrystusa do Jerozolimy (Brzeziński 2007: 54–56). Wcześniej, bo już około VII wieku, pojawił się na terenach dzisiejszej Francji zwyczaj święcenia palm.

Praktyki związane ściśle z kultem oraz celebracją Niedzieli Palmowej poprzez procesję w różnym stopniu i w różnym czasie wpływały na tworzenie się licznych nazwań tego dnia. Stąd też w dalszych analizach materiału językowego będzie istotne pokazanie, który z tych dwu ogólnie ujmowanych czynników stanowił przestrzeń kulturową, w której ramach poszczególne nazwy powstawały.

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są nazwy szóstej niedzieli Wielkiego Postu, które funkcjonowały na przestrzeni wieków w oficjalnym języku kościelnym. Ograniczam się w zasadzie do nazw łacińskich. Sposób identyfikacji w językach wernakularnych przytaczam tylko w wyjątkowych przypadkach.

Zakres badań jest ograniczony do Kościoła zachodniego, dlatego też spośród nazw notowanych przed schizmą biorę pod uwagę tylko te, które zostały poświadczone w pismach powstałych na obszarze zachodnim.

Wszystkie badane nazwy są strukturami dwuczłonowymi, które składają się z członu kategoryzującego (*dominica, pascha, hebdomada*) oraz zróżnicowanych składników charakteryzujących. Zespół owych składników zależny jest od sposobu

porządkowania kontekstu kulturowego, którym w opisywanym przypadku są podania ewangelistów o wjeździe Chrystusa do Jerozolimy, liturgia i szeroko pojęte życie religijne, związane z jednej strony z praktykami pokutnymi oraz przygotowaniami katechumenów do przyjęcia chrztu w wigilię Paschy, z drugiej z umiejscowieniem Niedzieli Palmowej w kalendarzu liturgicznym. Wybór określonych aspektów danej sytuacji kulturowej prowadzi do odmiennych znaczeń danej frazy. Pozostaje związek z desygnatem, zmienia się jednak charakterystyka owego desygnatu związana z uwikłaniem w kontekst kulturowy, w którym wyeksponowane zostają pewne aspekty, inne natomiast pominięte. W ujęciu kognitywnym działania takie wiąże się z profilowaniem. W niniejszym referacie świadomie rezygnuję z tego mechanizmu opisu, ograniczając się tylko do wskazania aspektów w ramach wyodrębnionych obszarów kulturowych, których również nie ujmuję w kategoriach domeny czy bazy kognitywnej (Taylor 2007: 221–244). Cel prowadzonych analiz nastawiony jest nie tyle na analizę znaczeń poszczególnych fraz, ile na wskazanie określonych obszarów kulturowych w rozumieniu przedstawionym wyżej, które motywują skład wyrazowy danej frazy. Przy ustalaniu motywacji w ramach poszczególnych obszarów kulturowych korzystam ze świadectwa bezpośredniego, jakim jest anonimowy tekst *Sermones dominicales IV. In Dominica Palmarum*¹, który pochodzi z wczesnego średniowiecza.

1. Opowieść ewangeliczna, procesja z palmami

Wydarzenia upamiętniane Niedzielą Palmową relacjonują wszystkie cztery Ewangelie kanoniczne: Marka 11,1–11, Mateusza 21,1–11, Łukasza 19,28–44 i Jana 12,12–19. W tych fragmentach znajduje się też informacja, że przed wejściem do Jerozolimy Jezus przebywał w Betanii i Betfage. Warto zaznaczyć, że informacja o gałązkach palmy, który to fakt stał się podstawą nazwania niedzieli poprzedzającej Wielkanoc, znajduje się wyłącznie w Ewangelii św. Jana:

¹ W indeksie pism patrologicznych *Indices, generales simul et speciales Patrologiae Latinae* (t. 1, Paris 1865, s. 1127) jest opisany jako: *auctore anonymo sed perantiquo*.

Nazajutrz wielki tłum, który przybył na święto, usłyszawszy, że Jezus przybywa do Jerozolimy, wziął gałązki palmowe i wybiegł Mu na przeciw. Wołali: Hosanna! Błogosławiony, który przychodzi w imię Pańskie oraz „Król izraelski!” A gdy Jezus znalazł osiołka, dosiadł go, jak jest napisane: Nie bój się, Córo Syjońska! Oto Król twój przychodzi, siedząc na osłędzie (Jan 12,12–15)².

W synoptykach mówi się tylko, że mieszkańcy Jerozolimy kładą swoje szaty i gałązki ścięte na polach (Mk) oraz gałązki obcięte z drzew (Mt). U Łukasza jest wyłącznie informacja o płaszczach rzucanych na drogę. Przykładowo przytoczmy fragment Ewangelii wg. św. Marka:

Przyprowadzili więc osłę do Jezusa i zarzucili na nie swe płaszcze, a On wsiadł na nie. Wielu zaś słało swe płaszcze na drodze, a inni gałązki ścięte na polach. A ci, którzy Go poprzedzali i którzy szli za Nim, wołali: „Hosanna! Błogosławiony Ten, który przychodzi w imię Pańskie” (Mk 11,7–9).

Już we wczesnym chrześcijaństwie dwa elementy opisywanego w Ewangeliach tryumfalnego wjazdu Chrystusa do Jerozolimy stały się podstawą do nazwania niedzieli poprzedzającej Wielkanoc: wspominane przez Jana gałązki palmowe oraz śpiew Hosanna. Tę ewangeliczną motywację nazw potwierdza wspomniany wyżej anonimowy autor wspomnianego kazania na Niedzielę Palmową. Obecność w nazwie członu *palmarum* uzasadnia następująco: „Dies igitur Palmarum ideo vocatur, quia in eo Dominus noster asello sedens pro salute generis humani passurus Hierosolimam perrexit, cui occurrunt plurima turba gaudentis populi cum ramis palmarum et diversum arborum” (*Sermones*).

Motywację ewangeliczną przywołuje również, objaśniając nazwę *Dies Osanna*: „Osanna siquidem ideo vocatur, quia plebs Hebraeorum Dominum praecedentium et sequentium osanna [...] eidem Domino cantare videbatur”.

Jak wynika z cytowanego tekstu, w czasie, gdy powstawał, zarówno dwie wymienione nazwy, jak i inne (które omawiam niżej) wspominane przez autora, miały charakter potoczny. Taki status tych nazw denotujących omawianą

² Tłumaczenie według *Biblii Tysiąclecia* (1982).

niedzielę potwierdza fragment mowy czwartej: „Quae licet vulgari more ita nominentur omnia tamen certam et convenientem retinent significationem” (*Sermones*).

Mimo tego nieoficjalnego jeszcze wówczas charakteru były one przez kaznodzieję w pełni akceptowane, co potwierdza użycie nazwy w tytule kazania oraz ocena przedstawiona *expressis verbis* w dalszej jego części.

Przytoczone wypowiedzi pokazują, że upowszechniona dziś nazwa *Niedziela Palmowa* miała *in statu nascendi* motywację wyłącznie biblijną. Znana była i, jak wynika z cytowanego kazania, używana tak przez duchownych, jak i wiernych już we wczesnym średniowieczu.

Motywacja tej nazwy zaczyna się zmieniać po upowszechnieniu się na terenie chrześcijaństwa zachodniego procesji z palmami. Najstarsza wzmianka o tych procesjach i ceremonii błogosławienia palm znajduje się w *Sakramentarzu* opactwa Bobbio w północnych Włoszech (początek VIII wieku). Ryt został wkrótce przyjęty w Rzymie i włączony do liturgii. W którymś z kościołów poza murami Rzymu odprawiano mszę i tam poświęcano palmy. Następnie uroczysta procesja z palmami przenosiła się do bazyliki na Lateranie lub do Bazyliki św. Piotra, gdzie Papież odprawiał drugą Mszę (Francis X. Weiser online). Upowszechnienie się tego zwyczaju spowodowało wtórną motywację nazwy omawianej niedzieli. To już nie wydarzenia jerozolimskie, lecz procesja z charakterystycznym atrybutem, jakim była palma czy bardziej szczegółowo gałązki palmowe. Ten atrybut poświadczony został w wielu wariantywnych nazwach: *Dies/Dominica Palmarum*, *Dominica in Palmis*, *Dominica de Palma*, *Dominica ad Palmas*, *Dominica Ramispalmarum/Dominica Ramis Palmarum*, *Dominica Ramispalma*, *Dominica in Ramis Palmarum*, *Dominica de Ramis Palmarum*. W tekstach upowszechniły się przede wszystkim dwie z nich: *Dominica Palmarum* oraz (mniej częsta) *Dominica Ramispalmarum* (zob. m.in. Diamond 2008; Wąsowicz 2016: 662–666; Borowiak, Sieradzki 2015: 51–62; *Missale iuxta morem* 1594).

W wielu krajach europejskich zdobycie palm na procesję było trudne czy wręcz niemożliwe, dlatego zastępowano je gałązkami innych drzew, których nazwy stały się podstawą

do nazwania niedzieli przed Wielkanocą w językach wernakularnych. Motywacje poszczególnych nazw stanowią miana drzew i krzewów, których gałęzie były (i często są nadal) używane w czasie uroczystości Niedzieli Palmowej. W wielu krajach w procesjach miast palm wykorzystywano często gałęzie innych drzew i krzewów: bukszpanu, cisa, świerka, wierzby. Niektóre z tych roślin zaczęły być nazywane później palmami, jak cis w Irlandii czy wierzba w Anglii (*palm-willow*), Niemczech (*Palmkatzchen*) czy Polsce. Jako atrybut Niedzieli Palmowej wierzba szczególnie popularna jest w krajach słowiańskich. Przekłada się to na nazwy tej niedzieli w poszczególnych językach. W Polsce Wierzbowa czy Wierzbna Niedziela jest rzadka. Natomiast na prawosławnym i greckokatolickim obszarze słowiańszczyzny w kalendarzach poświadczona jest niemal bezwyjątkowo, np.: błg. Връбница, mac. Врѣбница, ukr. Вербна неділя, ros. Вербное воскресенье (Borowiak, Sieradzki 2018: 23–26). W polskim kalendarzu prawosławnym na 2017 rok jest *Niedziela Palmowa*.

Drugą nazwą, jak już wspomniałem wyżej, której na podstawie cytowanego kazania można przypisać pierwotną motywację przez wydarzenie opisane w Ewangelii, jest *Dominica Hosanna* / *Dies Hosanna* / *Dies Osanna*. Ta biblijna motywacja miała dodatkowo w tradycji średniowiecznej wzmocnienie alegoryczne. Wspomniany już wcześniej anonimowy kaznodzieja pisze:

Illud autem osanna totiens a plebe repetitum et ingeminatum unitatem fidei nostrae qua vivere debemus significat; quia licet sit in plebe fidelium tam ordinis quam sexus et aetatis diversitas, uno tamen ore et una confessionis laude Salvatorem nostrum clamare debemus dicendo: osanna, id est salvifica sive salvum fac: est enim Hebraicum verbum, quod latine expressum sonat, salvifica sive salvum fac populum tuum, sive totum mundum.

W czasie, gdy do liturgii rzymskiej wprowadzono elementy tradycji jerozolimskiej związane z triumfalnym wjazdem Chrystusa do Jerozolimy, omawiana nazwa zyskała wtórną motywację związaną z liturgią, w której śpiewano antyfonę nawiązującą do słów z Ewangelii Mateusza: *Hosanna filio David, benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex*

Israel. Hosanna in excelsis. Poświadczona w średniowieczu nazwa, obecna także w wykazach kalendarzowych (Wąsowicz 2016: 661), jest dziś w Kościele zachodnim niemal zapomniana. Używana jest natomiast w Kościele syryjskim, greckim oraz maronickim.

2. Liturgia

Nazwy omówione powyżej, prymarnie motywowane były przez wydarzenie opisane w Ewangeliach, wtórnie poprzez zwyczaje, które wykształciły się w czasie udratyzowanych procesji palmowych, urządzanych dla odtworzenia tego momentu z życia Chrystusa.

W niniejszym podrozdziale omawiam dwie poświadczone w dokumentach nazwy, które związane są z oprawą liturgiczną: zwyczajem błogosławienia kwiatów i gałązek.

Pierwsza z nich to *Dies Florum* / *Pascha Florum* / *Pascha Floridum*.

Przywoływany wyżej anonimowy kaznodzieja średniowieczny motywuje tę nazwę następująco: „Dies etiam florum idcirco dicitur, eo quod sancta mater Ecclesia in commemoratione tanti gaudii hac die prae caeteris annua revolutione flores benedictos et consecratos cantando portare voluerit, ut Redemptori suo gaudens occurrere possit” (*Sermones*).

Dodaje też uzasadnienie alegoryczne: „Per flores odor virtutis exprimitur, quo captae fideles animae regem suum ad Hierusalem id est ad sanctam Ecclesiam tendentem comitantur; ut cum eo Pascha, id est transitum celebrantes, cum eo ad caelestia resurgere mercantur” (*Sermones*).

Obecny w podstawie frazy człon *pascha* ma uzasadnienie w zwyczaju nazywania niedzieli od nazwy tygodnia, który po niej następował.

Nazwa ta już w średniowieczu rozpowszechniła się szeroko w Europie. Znana jest zarówno z łaciny, jak i języków germańskich, np. niem. *Blumensonntag*, *Blumentag*, ang. *Flowering Sunday* oraz romańskich, np. fr. *Pâques Fleuries* czy hiszp. *Pascua Florida*. To określenie Niedzieli Palmowej stało się podstawą nazwania

półwyspu Floryda. W tym bowiem dniu, 27 marca 1513 roku, Ponce de Leon po raz pierwszy zobaczył tę ziemię i nazwał na cześć przypadającego właśnie święta.

Nazwa ta znana jest również w językach słowiańskich, np. chor. *Cvjetna Nedjelja*, ukr. *Цвітниця* (w niektórych rejonach Ukrainy Niedziela Palmowa nazywana jest także *Квітня* lub *Цвітня*), ros. *Цветница*, słowac. *Kvetná nedľa*, cz. *Květná Neděle*. Warto zaznaczyć, że w dokumentach polskich *Kwietna Niedziela* poświadczona jest od XV wieku. W wieku XVI występuje obok niej również bardziej syntetyczna forma *Kwietnica*. Nazwa ta do języka polskiego została zapożyczona ze staroczeskiego (Kucała 1973: 121). Powszechna w okresie staro- i średniopolskim, dziś jest już tylko nazwą ludową. Utraciła też swoją dawną motywację. Na współczesnych polskich stronach parafialnych pojawiają się etymologie ewidentnie ludowe, np.: „Niedziela Palmowa w Polsce nosiła nazwę Niedzieli Kwietnej, bo najczęściej przypada w kwietniu, kiedy to pokazują się pierwsze kwiaty”.

W formułach datacyjnych nazwa ta występuje również w formie bardziej rozbudowanej jako *Dominica Paschae Floridae* oraz *Dies Florum et Rainoruni*.

Dies Ramorum to druga znana jeszcze z wczesnego średniowiecza nazwa, która ma umotywowanie w czynnościach liturgicznych, kiedy to wierni nieśli nie tylko palmy, ale i gałęzie innych drzew: „Nec non etiam dies ramorum dicitur, quia ob eandem causam non solum palmae sed etiam virentes rami ab ecclesiae filiis hodie portantur” (*Sermones*).

Bezpośrednimi tłumaczeniami tej nazwy są hiszpańska i portugalska *Domingo de Ramos* oraz francuska *Dimanche des Rameaux*. Choć cytowany kaznodzieja wspomina tylko o uwarunkowaniach liturgicznych, nie można wykluczyć, że na kształt leksykalny nazwy łacińskiej bezpośredni wpływ miały Ewangelie Mateusza i Marka, którzy przekazują tylko, jak o tym wspomniałem wyżej, informacje o gałązkach świętych z drzew i gałązkach świętych na polach. Tym samym można by tu również wskazać na pierwotną, bezpośrednią motywację przez wydarzenie ewangeliczne.

3. Obrzędy chrztu i bierzmowania

Czas Wielkiego Postu był w średniowieczu okresem przygotowania neokatechumenów do przyjęcia chrztu, który był udzielany podczas Wigilii Paschalnej. W czasie tego aktu udzielano też bierzmowania (Simon 1979: 298). Ważnym dniem na drodze przygotowań do tego ważnego momentu w życiu każdego kandydata była Niedziela Palmowa. W tym to bowiem dniu kandydaci w uroczysty sposób byli zapoznawani z *Credo*. Fakt ten w powiązaniu z nazwą niedzieli tak przedstawia autor *Sermones*: „Pascha petitum sive competentium dicitur, quia hoc die symbolum, id est fidei sanctae credulitas competentibus neophytis tradebatur, ut qui ad Dei gratiam percipiendam in paschali solemnitate festinabant, fidem quam confiteri deberent agnoscerent”.

Wagę aktu przekazania *Credo* podkreślają już dokumenty synodu z Agde z VI wieku: „Ut symbolum ante octo dies paschae competentibus praedicetur. Symbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis una die, id est ante octo dies dominicae resurrectionis publice in ecclesia competentibus tradi” (Baron, Pietras 2014).

W procesie przygotowań do chrztu ten dzień był dla katechumenów czasem wtajemniczenia w zasady wiary, stąd jego szczególne znaczenie, co skutkowało nazwaniem go właśnie ze względu na nich. Nazwa *Pascha Petitum* podkreśla, że jest to dzień ubiegających się o chrzest. Tradycyjna nazwa przygotowujących się do chrztu, *competentes*, weszła w skład nazwy *Dominica Competentium*. Neokatechumenów nazywano też rzeczownikiem *electi*. Nie stał się on jednak członem żadnej nazwy.

Wyrazem poszanowania dla sakramentu chrztu, szczególnie dla krzyżma, którym mieli zostać namaszczeni, był zwyczaj mycia w Niedzielę Palmową głowy dzieciom przygotowującym się do chrztu. Cytowany kaznodzieja pisze: „Capita lavantium hunc diem appellat vulgus, quia eo die mos erat lavandi capita infantium, qui ungendi erant sancto sabbato” (*Sermones*).

Zwyczaj ten potwierdza również Rabanus Maurus: „quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt” (Rabanus Maurus 2015). W innych tekstach mówi się także o osobach dorosłych. Waga sakramentu, do którego się przygotowywano, sprawiła, że akt ten stał się jednym z atrybutów niedzieli poprzedzającej Wielkanoc, co znalazło wyraz w nazwie *Dominica Capitilavii* / *Dominica Lavantium Capita*. Warto dodać, że w tym samym obszarze kulturowym, związanym z obrzędami chrztu, zostały wygenerowane nazwy: *Dominica in Albis*, *Dominica Albis Depositis/Deponendis*, *Dominica post Albas*, *Dominica Mapparum Albarum*, które oznaczają niedzielę następującą po Wielkanocy. Kalką tej nazwy jest *Niedziela Biała*.

4. Darowanie grzechów i przewinień

Okres Wielkiego Postu był czasem pokuty, ale i czasem przebaczenia. W Wielki Czwartek miała miejsce rekoncylacja pokutników, którzy za szczególnie ciężkie grzechy byli wykluczani z Kościoła w Popielec i odbywali pokutę przez cały okres Postu. Wprowadzano ich uroczyście do świątyni, gdzie udzielano im rozgrzeszenia. To wydarzenie stanowi motywację nazwy: *Dominica Reconciliationem*. Był to też czas pokuty dla wszystkich wiernych. Do tych wydarzeń nawiązuje bezpośrednio nazwa *Dominica Poenosa*, w której determinator przywołuje pojęcia kary jako sankcji za przestępstwo (grzech) i pokuty. Był to też czas, w którym można było uzyskać odpust, czyli darowanie win poza sakramentem pokuty. Ten aspekt wydzielonego obszaru kulturowego stał się motywacją nazwy *Dominica Indulgentiae*. W dyskursie kościelnym rzeczownik *indulgentia* oznacza odpust w podanym wyżej rozumieniu. W łacinie kościelnej miał też inne znaczenie, mianowicie ‘użyczenie łaski, łaska, darowanie kary’ (Jougan 1958: 332). Jeśli przyjąć takie rozumienie tego wyrazu, motywacja nazwy byłaby inna. Niektóre przekazy zaświadcniają, że tego dnia biskupom przysługiwało prawo uwalniania więźniów. Nazwa niedzieli byłaby motywowana zatem tym faktem, związanym bardziej z ówczesnym życiem społecznym niż religijnym.

5. Interpretacja teologiczna

Po Soborze Watykańskim II nastąpił powrót do akcentowania w Niedzielę Palmową męki Chrystusa, podobnie jak to miało miejsce we wczesnym średniowieczu. W liturgii ten fakt łączy się z triumfalnym wjazdem do Jerozolimy. W związku z tym Niedzielę Palmową nazywa się *Dominica Passionis*, pol. *Niedziela Męki Pańskiej*. W formie nadzwyczajnej rytu rzymskiego jest to *Dominica II Passionis*, pol. *Druga Niedziela Męki Pańskiej*. Dla zaakcentowania obu wątków: wjazdu Chrystusa do Jerozolimy i jego męki tworzy się nazwę rozbudowaną, motywowaną przez oba wspomniane wydarzenia: *Dominica Passionis et Palmarum*, pol. *Niedziela Palmowa Męki Pańskiej*, *Niedziela Palmowa* czyli *Męki Pańskiej*. W formie nadzwyczajnej rytu rzymskiego: *Dominica II Passionis, seu in Palmis*, pol. *Druga Niedziela Męki Pańskiej*, czyli *Niedziela Palmowa*.

6. Varia

Źródła notują też nazwę: *Hebdomada Authentica*, *Dominica Authentica* (Rabanus Maurus 2015). Niestety, nie udało się ustalić motywacji tej nazwy.

Podsumowanie

Prowadzone badania pokazują, że nazwy niedzieli motywowane są w różnych obszarach kulturowych. Związane są one bądź to bezpośrednio z wydarzeniami ewangelicznymi, bądź z kultem, praktykami pokutnymi, obrzędami chrztu oraz interpretacją teologiczną samego święta. W każdym z tych obszarów zostają uwypuklone pewne elementy, które stanowią bezpośrednią motywację danej nazwy, nadają jej właściwy sens. Wyodrębnione w poszczególnych obszarach elementy mają zawsze charakter konkretny. Są to przedmioty (np. palma, gałęzie drzew), np. *Dominica Palmarum*, osoby (np. pokutujący, oczekujący na chrzest), np. *Dominica Reconciliationem* oraz czynności związane z daną sytuacją (np. śpiew, mycie głowy), np. *Dominica Capitilavii*. Taki sposób kategoryzacji dowodzi, że dokonywana była ona z perspektywy potocznej.

Wyjątek pod tym względem stanowią tylko nazwy typu *Niedziela Męki Pańskiej*, które swoim zasięgiem obejmują całe wydarzenie, a nie jego wyodrębniony element. Są one jednak wytworem myśli teologicznej.

Wiele z analizowanych nazw miało związek z konkretnymi obrzędami liturgicznymi. Wraz z ich zmianą traciły swoją motywację lub też w nowej sytuacji kulturowej zyskiwały inną, często daleką od pierwotnej, np. *Pascha Florum*, pol. *Niedziela Kwietna*. Nazwy te pojawiają się wprawdzie w dyskursie kościelnym. Nie pełnią jednak funkcji nominacyjnej, lecz stanowią erudycyjny popis piszącego.

Literatura

Baron A., Pietras H. (układ i oprac.), 2014, *Dokumenty synodów od 506 do 553 roku*, Wydawnictwo Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków.

Biblia Tysiąclecia, 1982, wyd. 3, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań.

Borowiak P., Sieradzki A., 2015, *Heortonimy łacińskie i polskie w siedemnastowiecznych dokumentach sądowych Pobiedzisk (prolegomena badawcze)*, w: Bałowski M., Sarnowska-Gieffing I., Graf M. (red.), *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 51–62.

Borowiak P., Sieradzki A. (red.), 2018, *Typ uporządkowania roku liturgicznego a sposoby identyfikacji niedziel (bułgarski prawosławny kalendarz liturgiczny i polski katolicki kalendarz liturgiczny)*, „Limes slavicus” 3, Культурни концепти на славянството, vol. 3, s. 23–36.

Brzeziński D., 2007, *Niedziela Palmowa Męki Pańskiej: tradycje i współczesność*, „Studia Płockie” 35, s. 53–59.

Diamond W., 2008, *Dictionary of Liturgical Latin*, Wipf and Stock Publishers, Eugene.

Francis X. Weiser, online, *History of Palm Sunday*, <https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=105> (dostęp: 24.11.2022).

- Indices, generales simul et speciales Patrologiae Latinae*, 1865, t. 1, Paris.
- Iwaszkiewicz P. (oprac. i przekł.), 1996, *Do Ziemi Świętej. Najstarsze opisy*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Jougan A., 1958, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań.
- Kucała M., 1973, *Bohemizmy frazeologiczne w staropolszczyźnie*, „Język Polski” 53, s. 118–132.
- Missale iuxta morem sanctissimi doctoris et pontificis Ambrosii*, 1594, Nouiter impressum, Mediolanum.
- Nadolski B., 1991, *Liturgika*, t. 2: *Liturgia i czas*, Pallotinum, Poznań.
- Rabanus Maurus, 2015, *De Institutione Clericorum Libri Tres*, Lightning Source Inc.
- Responsorialia et Antiphonaria romanae Ecclesiae, a sancto Gregorio Magno...*, 1686, Roma.
- Sermones dominicales IV. In Dominica Palmarum*, <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=Fathers-OR/PL.013.html;chunk.id=00000003> (dostęp: 24.11.2022).
- Simon M., 1979, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, PIW, Warszawa.
- Taylor J. R., 2007, *Gramatyka kognitywna*, Universitas, Kraków.
- Wąsowicz H., 2016, *Chronologia średniowiecza*, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Streszczenie

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są nazwy szóstej niedzieli Wielkiego Postu (Niedzieli Palmowej), które funkcjonowały na przestrzeni wieków w oficjalnym języku kościelnym. Analizy ograniczają się w zasadzie do nazw łacińskich. Sposoby identyfikacji tej niedzieli w językach wernakularnych są przytaczane tylko w wyjątkowych przypadkach. Przy ustalaniu motywacji poszczególnych nazw korzystam ze świadectwa bezpośredniego, jakim jest

anonimowy tekst *Sermones dominicales IV. In Dominica Palmarum*, który pochodzi z wczesnego średniowiecza. Prowadzone badania pokazują, że nazwy niedzieli motywowane były w różnych obszarach semantycznych. Były one związane bądź to bezpośrednio z wydarzeniami ewangelicznymi, bądź z kultem, praktykami pokutnymi, obrzędami chrztu oraz interpretacją teologiczną samego święta. W każdym z tych obszarów zostają uwypuklone pewne elementy, które stanowią bezpośrednią motywację danej nazwy, nadają jej właściwy sens. Elementy te mają zawsze charakter konkretny. Są to przedmioty (np. palma, gałęzie drzew), np. *Dominica Palmarum*, osoby (np. pokutujący, oczekujący na chrzest), np. *Dominica Reconciliationem* oraz czynności związane z daną sytuacją (np. śpiew, mycie głowy), np. *Dominica Capitulavii*. Taki sposób kategoryzacji dowodzi, że dokonywana była ona z perspektywy potocznej. Wyjątek pod tym względem stanowią tylko nazwy typu *Niedziela Męki Pańskiej*, które swoim zasięgiem obejmują całe wydarzenie, a nie jego wyodrębniony element. Są one jednak wytworem myśli teologicznej.

Słowa kluczowe: identyfikacja niedziel, Niedziela Palmowa, Kościół Zachodni, motywacja nazw

Summary

Names of Palm Sunday in the tradition of the Western Church

The subject of analysis in this article is the names of the sixth Sunday of Lent (Palm Sunday), which functioned over the centuries in the official church language. Analyses are basically limited to Latin names. The way to identify this Sunday in vernacular languages is cited only in exceptional cases. In determining the motivation for the various names, I use direct testimony from the anonymous text *Sermones dominicales IV. In Dominica Palmarum*, which dates from the early Middle Ages. The research conducted shows that the names of Sunday were motivated in different semantic areas. They were related either directly to Gospel events or to worship, penitential practices, baptismal rites and the theological interpretation of the holiday itself. In each of these areas, certain elements are highlighted, which are the direct motivation for the name, giving it its proper meaning. These elements are always specific in nature. These include objects (e.g., palm tree, tree branches), e.g., *Dominica Palmarum*, persons (e.g., penitent, awaiting baptism), e.g., *Dominica Reconciliationem*, and actions related to the situation (e.g., singing, head washing), e.g., *Dominica*

Capitulavii. This way of categorization shows that it was done from a colloquial perspective. The only exceptions in this regard are names of the *Passion Sunday* type, which cover the entire event with their scope, rather than its isolated element. However, they are the product of theological thought.

Key words: identification of Sundays, Palm Sunday, Western Church, name motivation